

ORTA DOĞU'DAKİ YENİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE (x)

Dr. Ömer KÜRKCÜOĞLU

I. Giriş

1973 Ekim Savaşı yalnız Orta Doğu'da değil, bütün Dünya'da birtakım yeni gelişmelere yol açtı. Bu yeni gelişmeler Türkiye'nin Orta Doğu politikasını nasıl etkileyecektir? Türkiye'nin 1974 Temmuzunda Kıbrıs'a müdahalesi de Orta Doğu'da başlı başına yeni bir gelişmedir. Bu durumda Türkiye'nin Orta Doğu'daki yerinin yeniden tartışılması daha da önem kazanıyor. Önce, 1973 Orta Doğu savaşının bölgeye nasıl bir görünüş kazandırdığını incelemek istiyorum.

II. 1973 Ekim Savaşı'nın Sonuçları

A. Genel Olarak

Arap ülkelerinin Batı'ya karşı petrol yasağını uygulaması uluslararası alanda yeni sınıflamalara imkân vermektedir (1) :

- Sanayi ülkeleri—petrol üreten ülkeler,
- Amerika—Avrupa ve Japonya,
- Petrol üreten — üretmeyen az gelişmiş ülkeler.

Gelişmiş—az gelişmiş ülkeler ikili sınıflandırmasının alt—üst olması karşısında yeni güç ilişkilerinin kurulması yeni dengelere gidilmesi zorunluluğu ortadadır.

B. Orta Doğu'daki Sonuçları

1. Amerika'nın Etkinliğinin Artması

Özellikle Mısır'da E. Sadat yönetiminin Birleşik Amerika'ya yönelmesi, diplomatik ilişkileri yeniden kurması, Mısır'da Ame-

(x) 21 - 23 Şubat 1975'de Türk Atlantik Derneği Gençlik Kolu'nun Ulu-
dağ'da düzenlediği Seminer'de sunulan tebliğdir.

(1) Eric Rouleau, *The Guardian Weekly*, Vol. III, No. 15. October 12,
1974, s. 11.

rikan sermayesini teşvik etmesi anlamlı gelişmelerdir. Mısır'ın Amerika'ya dönmesi, aslında 1973 Savaşından da önce 1970 yılında Nâsır'ın ölümü üzerine başa geçen E. Sadat'la başlamış bir gelişmeydi. Hattâ, Nâsır'ın son zamanlarında Orta Doğu'da barışa giden yolun Amerika'nın «vizesinden geçtiği» sonucuna vardığı öne sürülmüştü. Nâsır'ın ölümünden kısa bir süre önce Amerika Dışişleri Bakanı'nın adını alan Rogers Barış Planı'nı (2) kabul etmesi hatırlanmalıdır. İşte, Nasır'ın bütün Arap dünyasının önderi («el reis») olarak belki de yapmakta güçlük çektiği (Amerika'ya) dönüşü, sadece Mısır'ın lideri olan E. Sadat gerçekleştirilebilirdi. 1973 Savaşında İsrail'in, 1967'dekine benzer bir sonuç sağlayamaması; dolayısıyla Amerika'nın Arap Orta Doğu'sunda yeniden prestij kaybına uğramaktan kurtulması, E. Sadat'ın Amerika ile ilişkilerini geliştirme politikasına hız kazandırdı. E. Sadat, yeniden seçilme endişesi olmayan ve Watergate dolayısıyla dışarıda başarıya ihtiyaç duyan Nixon'la ilişkilerini geliştirmek için yoğun çabalara girişti.

Amerika, 1973 Savaşı nedeniyle Araplar'ca uygulanan petrol yasağından da en az etkilendi. Petrol tüketiminin ancak % 15 ini ithal eden Amerika, % 80 oranında Orta Doğu petrolüne dayanan Batı Avrupa'ya oranla bunalımdan daha az etkilendi. Petrol bunalımının aslında Amerika ile petrol üreten Arap ülkeleri arasında bir danışıklı döğüş olduğu; Amerika'nın bu şekilde Batı Avrupa ve Japonya'nın rekabeti karşısında gücünü arttıрмаğı amaçladığı görüşünün ortaya atılması anlamsız olmasa gerekir.

2. İsrail'in «Yenilmezliği»nin Ortadan Kalkması

Arap ülkeleri, 1967 Savaşındaki ağır yenilgiden sonra özellikle 1971'den itibaren sürekli olarak savaştan söz etmeğe başlamışlardı. Hattâ E. Sadat, 1971 yılını «karar yılı» olarak ilân etmişti. Ancak, Arap yönetimlerinin savaşa girişmekten kaçınmaları, kamu oylarında esrt tepkilere yol açmaktaydı. Örneğin, Mısır'da E. Sadat «Ne Savaş, Ne Barış» politikası izlemekle suçlanıyordu. İşte Arap yönetimlerinin savaş söylevlerinin—bırakınız Dünya kamu oyunda — kendi kamu oylarında bile inandırıcı olmaktan ;ıktığı bir sırada 1973 Ekiminde Mısır ve Suriye'nin İsrail'e karşı giriştikleri Yom Kippur baskın savaşı, İsrail «efsanesi»ni ortadan kaldırdı. İsrail'den önce harekete geçebilmiş olmak bile Arap ülkeleri için 1956 ve 1967'dekinden farklı bir durum yaratıyordu.

(2) Keesing's Contemporary Archives, (bundan sonra Keesing's) 1969—1970, ss. 24120 - 24122.

Savaş, askerî alanda her iki tarafa da belirgin bir üstünlük sağlamadan sona erdi. İsrail, Mısır topraklarına girdi ama Mısır da Süveyş Kanalı'nın doğusuna geçerek 1967'den beri İsrail'in elinde olan Sina'da ilerlemeği başardı.

Orta Doğu uzmanlarının sık kullandıkları bir söz vardır : «İsrail yüz defa kazanabilir; ama ancak bir kere kaybetmeğe dayanabilir». İsrail'in kazanamaması, yenilmesi demek olacaktı. 1973 Savaşında İsrail ne «kazandı» ne de «kaybetti». Fakat, askerî alandaki bu sonuç bile, İsrail'de geniş tepkilere yol açmağa yetti. İsrail'deki hükümet değişikliğinin, bütün ünü bir anda unutuluveren Savunma Bakanı Moşe Dayan'ın işbasından uzaklaştırılmasının, Ordu'daki yeniden düzenlemelerin nedeni aynıdır.

3. Arap Ülkelerindeki Tepkileri

Ekim Savaşı, Arap dünyasında ve özellikle Mısır ve Suriye'de güven duygusu yarattı. Arap ülkelerinin 1967 yenilgisi sonrasında farklı olarak Ekim Savaşından bu yana daha «ılımlı» bir görüntü içinde olmaları ilgi çekicidir. 1973'e kadar «Ne savaş, ne barış» politikası izlemekle suçlanagelen E. Sadat'ın, barış yapabilmesi için önce savaş yapması gerekmiştir, denilebilir.

Arap ülkelerinin asıl zaferi siyasal alanda olmuştur. Nixon'dan sonra da—belki yine Kongre karşısında kişisel prestiji için dış başarıya ihtiyaç duyan (3)—Dışişleri Bakanı Kissinger'in çabalarıyla, Amerika'nın Arap ülkelere yönelmesinin yanı sıra, Batı Avrupa ülkeleri de, 1973 Savaşının hemen arkasından başlayarak Araplara yakın bir tutum almış, Japonya da Arapları desteklediğini açıklamıştır.

Batı dünyasının Arap ülkelere karşı daha anlayışlı bir politikaya yönelmesi, bir yandan 21 Aralık 1973'de Cenevre'de İsrail'le Arap komşuları arasında barış görüşmelerinin başlamasını sağlarken, öte yandan da 13 Kasım 1974 günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün lideri Yasir Arafat'ın konuşmasına ve Filistinlilerin yurtlarına dönmeleri ve «self—determination» hakkının tanınmasını öngören 22 Kasım 1974 tarihli Birleşmiş Milletler kararlarına giden yolu açtı (4).

Bu gelişmeler, bütün Arap ülkelerinde Batı'nın durumunu sağlamlaştırırken, Arap ülkelerinin arasındaki ilişkilerde de tutucu Arap

(3) Newsweek, 14.10.1974, s. 25.

(4) Keesing's 1974, ss. 26861 - 26862.

yönetimlerinin güçlenmesi yönünde etkili oldu. Arap krallık ve şeyhlik yönetimleri, aslında radikal Arap yönetimlerinin yıkmak istedikleri rejimler olduğu halde, Batı'ya karşı en etkili silahın (petrolün) bu ülkelerin elinde bulunması, ve 1973 sonrası bunalımında bunu Batı'ya karşı yöneltebilmiş olmaları, bu rejimlerin etkinliğini arttırmış; belki de yaşama sürelerini uzatmıştır.

III. 1975 Başında Genel Görüntü

1973 Ekiminden bu yana Orta Doğu'daki gelişmeleri yukarıda özetlemeğe çalıştım. 1975 yılının başlarında Orta Doğu'da şunu görüyoruz : Batı'nın etkinliği artmıştır. Ancak böyle bir yargının hemen ardından, Orta Doğu'daki güç dengesinin İsrail'in lehine döndüğünü söylemek mümkün değil. Batı'nın bölgedeki etkinliğinin artması, özellikle Amerika'nın, İsrail'le ilişkilerini Arapların lehine yeniden gözden geçirmesiyle mümkün olabilmıştır.

Ancak, Orta Doğu'nun doğasında bulunan istikrarsızlık etkeni-Batı'nın artan etkinliğini de sürekli bir olgu yapamayacaktır.

Bir yandan, Batılı ülkeler arasında Arap ülkelere karşı izlenecek politika konusunda tam bir beraberlik yoktur. Örneğin, Amerika Dışişleri Bakanı Kissinger, petrol tüketen ülkelerin, özellikle de Batı'nın ve Japonya'nın üreticilere karşı bir karşı—kartel kurlmaları gerektiği görüşündedir (5). Yeni bir petrol ambargosunda elilerindeki petrolü paylaşmayı öngören Uluslararası Enerji Ajansı bu görüşün gerçekleştirilmesinde ilk adım olarak 15 Kasım 1974'te kuruldu (6). Kissinger, bu arada Batı'da tüketimin kısılması için de ortak hareket edilmesini savunurken, özellikle Fransa, Amerika ile birlikte davranmaktan kaçınmıştır. Fransa, Uluslararası Enerji Ajansı'na da katılmamış ancak 14 - 16 Aralık 1974'de Amerika ve Fransa Devlet Başkanları (Ford—d'Estaing) arasında yapılan Martinik Zirve görüşmelerinden sonra yayınlanan bildiride, petrol ihraç ve ithal eden ülkeler arasında en kısa zamanda bir konferans toplanması konusunda fikir birliğine varıldığı belirtilmiştir (7).

Fransa gibi, özellikle 1973 savaşını izleyen ilk aylarda, Almanya ve İngiltere de Orta Doğu'da ikili pazarlıklar yoluyla petrol bunalımının etkilerini hafifletmeğe ve Orta Doğu'ya akan petrol ödemelerini silâh, sermaye yatırımı gibi yollardan yeniden elde etmeğe çalıştılar.

(5) Newsweek, 14.10.1974, s. 26.

(6) Keesing's, 1974, ss. 26845 - 26849.

(7) Keesing's, 1974, s. 26932.

Bu gelişmeler Amerika'da tepki uyandırdı. Amerikan Dışişleri Bakanı Kissinger'in, 1975'in başında, **Business Week** dergisine verdiği bir demeçte Orta Doğu'da yeni bir petrol yasağına gidilmesi halinde Amerika'nın müdahalede bulunabileceğini söylemesini bu çerçevede görmek gereklidir. Petrol yasağı, Amerika'dan çok daha fazla Batı Avrupa ve Japonya'ya zarar vereceğine göre, Amerika'nın böyle bir sonuca Arap ülkelerini tahrik etmesi anlamlıdır. Mısır Devlet Başkanı E. Sadat, 21 Ocak'daki **Le Monde**'a verdiği demeçte, Kissinger'i «son 20 yılda Mısır'ın tanıdığı en güvenilir, ılımlı ve ileri görüşlü Amerikan Dışişleri Bakanı» olarak övdükten sonra müdahaleye ilişkin sözlerini eleştirdi. Sadat, bugünkü dünyada 19. yüzyılın usüllerinin geçerli olamayacağını söylüyor ve 1956'da Mısır'a karşı girişilen kuvvet kullanımının başarısızlığını hatırlatıyordu. E. Sadat, Arapların, Amerika'nın iddiasının tersine, Batı ekonomisini boğmağa niyeti olmadığını fakat bir askeri müdahaleye karşı boş durmayacaklarını ve böyle bir durumda petrol kuyularını ateşe bile verebileceklerini açıkladı.

Batı'nın Orta Doğu'da artan etkinliğinin sürekliliğini engelleyen bir neden de Sovyetler Birliği etkenidir. 1973 Savaşında Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'ya Arap ülkelerinin yanında müdahale ihtimali söz konusu olmuştur (8). Ancak, savaştan sonra özellikle Mısır'ın Amerika'ya yönelmesi Sovyetler Birliği'nde tepkiyle karşılandı. E. Sadat, yukarıda sözü edilen 21 Ocak tarihli demecinde Sovyetler Birliği'nin «dostane olmayan» tutumunu eleştirdi. Sovyetler Birliği, Mısır'a silâh vermeğe devam etmezse, Mısır'ın Sovyet—Mısır Dostluk Antlaşmasını feshedebileceğini; ancak bu kararı almanın çok güç olacağını da ekledi. E. Sadat, böyle bir durumun, Mısır'ın da, bütün Arapların da çıkarlarına ters düşeceğini söyledi ve «çünkü başka bir ülke, silâhların sağlanmasında Moskova'nın yerini dolduramaz» dedi.

1975 Şubatında Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko'nun Kahire ziyaretiyle Sovyet—Mısır ilişkilerinde yeniden bir düzelmeye başlandığı görülüyor. Mısır Devlet Başkanı, bunun, Mısır'ın her ülkeyle yakın ilişkiler kurmak politikasının bir gereği olduğunu söylemektedir. Zaten, çeşitli iç baskılar altında olan Mısır yönetiminin, Batı'yla ilişkilerini, Sovyet etkenini bir yana bırakarak geliştirmesi mümkün değildir.

Amerika da Sovyetler Birliği de, Orta Doğu'da dengenin bir-

(8) **Keasing's**, 1973, s. 26201.

birlerinin lehine köklü bir biçimde değişmemesinde kararlıdırlar (9). 1967 Savaşından 1973 Ekimine kadar denge, İsrail'in, dolayısıyla da Batı'nın lehine dönmüştü. 1967'den sonra Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'de gittikçe artan varlığı başka etkenlerle (10) birlikte, dengeyi yeniden sağlamak amacına yönelikti. 1973 savaşında dengenin Arap ülkelerinin, dolayısıyla da Sovyetler Birliği'nin lehine dönmesi, Amerika'nın Orta Doğu'daki yeni girişimlerinin başlıca nedenidir. 1975 başlarından itibaren Sovyetler Birliği'nin Mısır'la ilişkilerini yeniden düzeltmeğe çalışmasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Orta Doğu'da dengenin bir büyük devletin lehine kesin biçimde değişmemesinde, bölge devletlerinin de çıkarı vardır.

IV. Türkiye'nin Durumu

Orta Doğu'da bu gelişmeler olurken, Türkiye de 1974 Temmuzunda Kıbrıs'a yaptığı askerî müdahaleyle soruna yeni bir unsur getirdi. Doğu Akdeniz deniz ulaşım yollarına 1967'den beri sahip olmadıkları bir önem katacak olan Süveyş Kanalı'nın yeniden açılmasına yaklaşıldığı ve yeni bir Arap—İsrail savaşından söz edildiği bir zamana rastlaması, müdahalenin Orta Doğu yönünden etkinliğini ortaya koymaktadır (11). Burada 1974 olaylarını incelemeye girişmeyeceğim. Kıbrıs sorunu, hiç değilse Amerika ile askeri yardım ilişkilerinin kesildiği 1975 Şubatındaki aşamada, Türkiye'yi Amerika'dan uzaklaştırmağa başlamıştır. Burada tartışılması gereken soru, bu gelişmenin genel olarak Türk dış politikasında ve özel olarak da Türkiye'nin Orta Doğu politikasında bir değişiklik yapıp yapmayacağı veya böyle bir değişikliğin gerekli olup olmadığı konusudur.

(9) 1947 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Filistin'in bölüşülmesi yönünde oy kullanmış olan ve 1948 yılında İsrail'i hemen tanıyan Amerika da Sovyetler Birliği de, Orta Doğu'da karşı karşıya gelmemekte belki de anlaşma halindedirler. Her ikisinin de Arapların ya da İsrail'in kesin bir askeri üstünlük kurmamasında çıkarı vardır. Arap ülkeleriyle Sovyetler Birliği, İsrail'le de Birleşik Amerika arasında zaman zaman ortaya çıkan gerginleşmeler bu nedenle ilgilidir. John Stanley and Maurice Pearon, **The International Trade in Arms**, The International Institute for Strategical Studies, London, 1972, ss. 195 - 196.

(10) Sovyetler Birliği Amerika'dan farklı olarak, çok sayıda ülkeyle (bu arada Orta Doğu bölgesiyle), kara ya da deniz bağlantıları içindedir. Bu coğrafi etken, Sovyetler Birliği'nin, komşularıyla askeri ilişkilerine çok önem vermesini açıklayıcı bir nedendir. William D. Coplin, **Introduction to International Politics, A Theoretical Overview**, Markham Publishing Co., Chicago 1971, s. 187'den, Saul B. Cohen, **Geography and Politics in the World Divided**, Random House, New York, 1963, s. 186.

(11) **The Economist**, 15 - 21 February 1975, s. 11.

Türkiye'nin Orta Doğu politikasının temel niteliği, özellikle 1945'den sonraki dönemde, Türkiye'nin Batıyla ilişkilerinin bir göstergesi olmasıdır. Şöyle ki, Türkiye Batıyla ilişkilerini geliştirdikçe, genel olarak Batı'ya karşı bir mücadele içinde olan Arap ülkelerinden uzaklaşmıştır. 1950'lerin Orta Doğu gelişmelerinde, Türkiye'nin Batı'nın paralelindeki politikasının (12) Arap ülkeleriyle ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği bir gerçektir. Türkiye'nin 1960'ların ortalarından başlayarak Arap ülkeleriyle bir yakınlaşmaya yönelmesi de, çeşitli etkenlerle Türkiye'nin Batıyla ilişkilerinin bir soğukluk içine girmesinin sonucudur (13).

1974 Kıbrıs bunalımı da Türkiye'nin Batıyla ilişkilerinde yeni bir soğukluk yaratmışsa, Türkiye Arap ülkeleriyle daha da yakınlaşacak mıdır? Bu sorunun karşılığını ararken, Türkiye'nin Amerika'dan uzaklaşmakta olduğu bir sırada Amerika'nın kendisinin Arap ülkeleriyle yakınlığının artmakta olmasını ilgi çekici bir gelişme olarak dikkate almak gerekir. Arap ülkelerinin Batıyla ve özellikle de Amerika ile kesin bir çatışma halinde olduğu yıllarda, örneğin 1950'lerde, Türkiye'nin Amerika'dan uzaklaşması Arap ülkeleri için elbette çok daha anlamlı olurdu. Arap ülkelerinin Batı'nın karşısında çok daha güçlü bir şekilde çıktığı 1970'lerin ortalarında, Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşması, Arap Orta Doğu'su bakımından pek önemli olmasa gerekir. Hattâ Batıyla ilişkilerini geliştirmekte, en azından dengenin kurulması bakımından, yarar gören Arap ülkeleri (örneğin Mısır) için, Türkiye'nin Batıyla diyalogunun kopması Ankara'ya karşı Orta Doğu'da endişe bile yaratabilir.

Bu, Türkiye bakımından 1950'lere göre, nedenleri yönünden ters, fakat sonuçları aynı olan bir durum yaratıyor demektir.

Türkiye'nin Amerika ile ilişkilerindeki değişmelerin, Arap Orta Doğusunda tek kesin desteği Libya'dan görmesi anlamlıdır. Libya'nın, Akdeniz'de Amerikan ve Sovyet varlığının her ikisine de karşı olması, dış politikasının temel özelliğidir. Türkiye'deki iç gelişmeler de Libya Devlet Başkanı Kaddafi'nin oluşturmağa çalıştığı «Üçüncü Uluslararası Teori»si (14) için ilginçtir. Libya'nın ve yalnız Libya'nın,

(12) Türkiye'nin NATO'ya kabulünün yararları hakkında bir Batılı kaynak şöyle diyordu: «...Türkiye, Orta Doğu meselelerini Batı namına, çeşitli cephelerden Batı'nın bugün yaptığından çok daha iyi şekilde idare edebilir.» *Aydın Tarihi*, Sayı. 212, Temmuz 1951, s. 102.

(13) Mehmet Günlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, «1965 - 1973 Dönemi Türk Dış Politikası», *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919 - 1973*, SBF Yayınları, No. 279, Ankara, 1974, ss. 581 - 582.

(14) Anthony McDermott, «Qaddafi and Libya», *The World Today*, Sept-

Türk—Amerikan ilişkilerindeki yeni gelişmeleri desteklemesinin nedenleri bu etkenlerde aranmalıdır.

Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşması, Orta Doğu'da yeni dostlar bulmasını kolaylaştırmayacağı gibi, Orta Doğu'da Batı yanlısı güçleri de Türkiye'ye karşı harekete geçirebilecektir. Burada özellikle İran'ın durumu ilginçtir. İran'ın güçlenmesi, Türkiye'nin Batı ile Basra arasında bir köprü olmak durumunun önemini azaltmıştır. (15). Orta Doğu'da petrolden elde ettiği gelirleri kalkınma yolunda en yüksek oranda değerlendirebilen ülke İran'dır. Uzun dönemde Orta Doğu pazarında Türkiye ve İran'ın bir rekabet, hattâ çatışma içine girmesi kaçınılmaz olabilir (16). Kısa dönemde de Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerinin kopması Türkiye'yi bugünkü İran yönetimiyle bir çatışma içine atabilir. İran'ın Irak'daki iç olaylara yaptığı müdahale, başka nedenlerle (17) birlikte ortaya çıkan bir durum olsa bile, Irak rejiminin Batı'ya karşı ve Sovyetler Birliği'ne yakın niteliğiyle yakından ilgilidir. Yukarıdaki varsayımlar içinde, İran'ın Irak'dakine benzer bir tutumu Türkiye'ye karşı takınabileceği düşünülmelidir.

SONUÇ

Uluslararası ilişkilerde klâsik denge kavramı, bugün de büyük devletlerin ve güçleri sınırlı devletlerin her birinin kendi aralarındaki ilişkilerde geçerli olmakta devam etmektedir. Güçleri sınırlı ülkelerin büyük devletler karşısındaki hareket serbestliklerinin artması da 1970'lerin uluslararası ilişkilerinin yeni bir olgusudur. Türkiye'nin 1960'ların ortalarında Amerika'nın engellediği bir hareketi 1974 yılında gerçekleştirebilmesi—öteki nedenlerin yanında— bu gelişmenin bir sonucudur.

Güçleri sınırlı ülkeler arasında da denge ilişkileri geçerli olmakta devam ettiğine göre, Türkiye'nin genel olarak eşit güçteki Orta Doğu'lu ülkeler karşısında hareket alanı kendiliğinden daralıyor de-

ember 1973, ss. 398 - 407.

(15) *The Economist*, 15 - 21 February 1975, s. 12.

(16) Bir ülkenin ekonomik kalkınmasıyla dış politikası arasındaki şu bağlantı her ikisi de hızla kalkınan Türk - İran ilişkilerinin geleceği hakkında aydınlatıcı olabilir : a) Genişlemek ve saldırgan amaçlarla kuvvet kullanmak isteği, geleneksel «take-off» ve kitle üretimi öncesi döneminde yaygın değildir. b) «Take-off» aşamasında bölgesel saldırganlık eğilimleri ortaya çıkar. c) Genel yayılma, ekonominin olgunluk döneminde olur. Coplin, op. cit., s. 155.

(17) Roy E. Thoman, «The Persian Gulf Region», *Current History*, Vol. 60, No. 333 (Jan., 1971), ss. 38 - 45.

mektir. Amerika ve Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki denge konusundaki duyarlılıkları ise Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelmesi halinde hareket alanını daha da kısar. Türkiye'nin Kıbrıs sorununun da bağımsız federasyon çözümünde ısrarı da-öteki nedenlerin yanında-Orta Doğu'da Amerikan—Sovyet dengesine aykırı düşmemek gereğini görmesindedir.

Türkiye'nin Orta Doğu'da liderlik sorununun cevabı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Orta Doğu'nun doğasından gelen süreklilik ve değişkenlik etkenleri, Türkiye'ye (veya başka bir ülkeye) Orta Doğu'da liderlik olanağını vermemektedir. Türkiye 1955'de Bağdat Paktı denemesiyle bu yönde başarısız kalmıştı⁽¹⁸⁾. 1970'lerin ortalarında böyle bir girişimde bulunmasının, nedenleri farklı da olsa aynı sonucu vermesi beklenir⁽¹⁹⁾.

(18) Türkiye'nin Bağdat Paktı'ndaki rolünün eleştirisi için bkz: «Orta Doğu Politikamızda Vuzuh», *Forum*, Cilt. VI, Sayı. 65 (1 Aralık 1956), ss. 1-4.

(19) Bu konuda bir yazar, Türkiye'nin Arap ülkelerine karşı ancak «tarafsız dostluk siyaseti» izlemesi gerektiğini savunuyor ve şöyle diyordu : «...Arap memleketlerinin birbirleriyle münasebetlerine olduğu gibi, Batı memleketleriyle münasebetlerine de bizim hiçbir surette karışmamız caiz değildir... Buna kudretimizin yetmeyeceğini anlamalıyız. Hamit Batu, «Türkiye'nin Dış Siyaseti», *Dışişleri Belleteni* Sayı. 6, Mart 1965, ss. 24 - 25.

17 Mayıs 1971 günü Dışişleri Bakanı O. Olcay da Türkiye Dış Politika Yazarları ve Muhabirleri Birliği'nde yaptığı konuşmada şunları söylemişti: «... Aktif ve dinamik dış politika, dinamizmini ulusal zorunluluk ölçülerinden aldığı, Türkiye'yi dünyaya tanıtmak, Türk ekonomisine yeni alanlar kazandırmak ve Türk çıkarlarını korumak ihtiyaçlarına dayandığı oranda geçerli ve tutarlı olur...» Olcay, görünebilir bir gelecekte etkisi olmayacak faaliyetlerin kadrosu ve olanakları sınırlı ülkeler için enerji israfı anlamına gelebileceğinin gözönünde tutulması gerektiğini de belirtiyordu. Bu son sözleri, özellikle Türkiye'nin Orta Doğu'da daha aktif bir politika izlemesi yolundaki görüşlere bir cevap olarak nitelendirilebilir. Konuşmanın metni : *Dışişleri Belleteni*, Mayıs 1971, s. 32.

29 Haziran 1969'da Başbakan S. Demirel de *The U. S. News and World Report* dergisine verdiği demeçte, «En fazla istediğimiz şey barıştır, komşularımızla barış. Komşularımızla daha iyi ilişkiler, etrafımızda bir nevi barış çemberi kurmak istiyoruz. Orta Doğu'nun lideri olmaya veya diğer ülkeleri tahakkümümüz altına almağa çalışmak istemiyoruz. Aradığımız şey dostluktur. Bağımsızlık, birbirinin iç işlerine karışmama ve toprak bütünlüğüne dayalı eşit şartlarla dostluk» diyordu. *Dışişleri Belleteni*, Haziran 1969, s. 12.